

Odkaz Jiřího Bělohlávka

na hudebních nosičích.

V roce 2017 uvedl hudební časopis Harmonie text Bohuslava Vítka o významných nahrávkách Jiřího Bělohlávka vydaných do té doby u různých firem. Nemohly zde tudíž být uvedeny další snímky vydané po tomto roce. Nejúplnější soupis pořídil v roce 2022 Alexander Goldscheider v textu Romantic Robot, přenesený záhy i na webové stránky Jiřího Bělohlávka.

Při setkáních v posledních týdnech a měsících s Jiřím Bělohlávkem, kdy jsme se znepokojením vnímali jeho zhoršující se zdravotní stav, se málokdo z nás ubránil vzpomínkám na první setkání s tímto mužem - ať už osobním či na jeho koncertech. Pamětníci si možná vzpomenou na Smetanovu Mou vlast v rámci Mladé Smetanovy Litomyšle v roce 1977 v zámecké jízdárně litomyšlského zámku. Pisatel těchto řádků ji považuje za jednu z nejkrásnějších, jaké kdy ve svém životě slyšel. Brněnskou filharmonii řídil její mladý dirigent Jiří Bělohlávek s takovou svěžestí a vitalitou, že se vzdálil póze a patetičnosti, s jakou se dodnes mnohdy uvádí. Úspěch byl tak obrovský, že dokonce došlo k neobvyklému přídavku - brněnští zopakovali Šárku! Po takovém zážitku mnoho posluchačů zatouží ponechat si trvalou vzpomínku prostřednictvím zvukového nosiče. Tehdy k tomu samozřejmě nedošlo - Smetanův cyklus byl u nás vždy nabízen na snímcích, jež sice měly vysokou uměleckou hodnotu, ale byly vždy v konkrétní době považovány za „oficiální“. Jiné se nepoživovaly. Tehdy v tomto směru vládla stereo-nahrávka Karla Ančerla, zatímco památný mono-snímek Talichův postupně mizel z podvědomí. Na svou první nahrávku Mé vlasti tak musel Jiří Bělohlávek čekat až do roku 1990, kdy se stal šéfem České filharmonie. Ale ani tento snímek pořízený v březnu tohoto roku ve Vladislavském sále (Rudolfinum bylo v rekonstrukci) neměl příliš na růžích ustláno - o měsíc později byl zastíněn legendárním živým záznamem Mé vlasti Kubelíkovy na Pražském jaru. Tím větší lítost budil fakt, že Bělohlávkova Vlast novodobá nebude součástí slibně se rozjíždějící antologie hlavních děl české národní hudby u firmy Decca. Věříme však, že se jí přesto dočkáme, neboť záznam zahajovacího koncertu Pražského jara z roku 2014 existuje a čeká - podobně jako řada dalších slibovaných titulů - na vydání na komerčních nosičích.*

Životní dráha Jiřího Bělohlávka se předčasně uzavřela. A s ní samozřejmě i jeho úctyhodná diskografie. Není účelem mapovat všechny velké projekty, jež obsahuje. Taková práce, včetně zhodnocení a vyzdvižení charakteristických rysů jednotlivých snímků by byla na celou publikaci. Na tomto místě se můžeme spokojit pouze s určitým nahlédnutím. A protože i toto úsilí hrozí nahodilostí a nepřesnostmi, pohledme na tento zvukový archiv z hlediska časových období, jež odpovídají Bělohlávkovým éram v čele orchestrů. V prvé řadě je nutné si uvědomit, že s Bělohlávkovým jménem jsme měli možnost se setkávat ještě o minimálně dvě desetiletí dříve, než nastoupil v roce 1990 poprvé za dirigentský pult České filharmonie jako její šéfdirigent.

Tehdy jediné české gramofonové firmy Supraphon a Panton velmi brzy rozpoznaly výjimečnost mladého dirigenta a zvaly jej do nahrávacích studií. Za svou první velkou éru vždy Jiří Bělohlávek považoval své působení ve Filharmonii Brno (tehdy Státní filharmonii Brno šéfovsky vedené Jiřím Waldhanssem), které započalo v roce 1972. Už brzy v počátcích byl s Brněnskými pozván do studia Supraphonu k nahrávce populárních skladeb Arama Chačaturjana, jimž dal mladickou jiskru, pregnantní rytmus a barvitou melodiku. A už v roce 1973 poprvé stanul v nahrávacím studiu Panton za pultem České filharmonie, aby bravurně zvládl partituru Bartókova Divertimenta a Ravelovy Pavany. Tato deska vyšla v oblíbené edici Debut a ve stejné době vyšly podobné profily i dalších

Bělohlávkových kolegů. Své působení v Brně završil Jiří Bělohlávek výtečnými, leč dnes méně známými snímky Janáčkovy Sinfonietty a Tarase Bulby rovněž pro firmu Panton. Do Brna se Jiří Bělohlávek vracel i v pozdějších letech a natočil zde řadu zajímavých snímků (Fibichovu 3. symfonii, ruské populární orchestrální skladby, koncerty s Valentinou Kameníkovou ad.)

Když v roce 1977 pozval ředitel FOKu dr. Ladislav Šíp jedenatřicetiletého Jiřího Bělohlávka na místo šéfa tohoto prestižního tělesa, objevila se nejedna obava o předčasnosti tohoto kroku. Krátce nato bylo jasné, že se jednalo o jeden z neúspěšnějších manažerských počinů novodobého českého hudebního života. Jiří Bělohlávek dostal skvělou šanci a beze zbytku jí využil ve prospěch svůj i orchestru. A Supraphon nezůstal pozadu! S novým šéfdirigentem FOKu natáčel sice už dříve, nicméně nyní se mu otevřely nové velké perspektivy. Mimo jiné vznikl projekt, který už nikdy nemůže být překonán. Jde o orchestrální dílo Bohuslava Martinů. Právě v oněch sedmdesátých letech minulého století začal Supraphon ve velkém splácet dluh tomuto skladateli, který na rozdíl od stále existujících rozpačitých oficiálních názorů nebyl sice našimi interprety, koncertními pořadateli a vydavatelstvími zanedbáván, nicméně dosavadní stav nahrávek jeho skladeb byl stále nevyhovující. Byl to právě Jiří Bělohlávek, který je podepsán pod tehdejšími nejvýznamnějšími martinůvskými gramofonovými produkcemi. Skutečnými počiny byly reprezentační nahrávky dlouho nás u neznámého Eposu o Gilgamešovi (v roce 1976) a opery Hry o Marii (1984).

V obou účinkoval FOK a reprezentační výběr nejlepších tehdejších pěvců. I další partitury tohoto skladatele se objevily na hudebních nosičích u nás poprvé a teprve nyní vstoupily ve známost - například balety O motýlu, který dupal a Kdo je na světě nejmoudřejší, a už takřka zapomenutá, v závěru svatováclavsky monumentální Česká rapsodie. V době svého šéfovského působení u Pražských symfoniků a svého dirigentského úvazku u České filharmonie (od roku 1982) pořídil bezpočet dalších nahrávek základních skladeb české národní hudby - první „mimofilharmonický“ snímek Dvořákova violoncellového koncertu s výbornou Michaelou Fukačovou, výběr z populárních skladeb Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka - to vše s FOKem. Ale vznikla i celá řada nahrávek s Českou filharmonií. Z oněch dob pochází mimo jiné nový snímek Parabol, Tři ricercarů, na tehdy začínajících CD se poprvé objevila Koncertantní symfonie pro dva smyčcové orchestry, Concerto grosso, Předehra, Rytiny. Velkou pozornost tehdy také vzbudil komplet klavírních koncertů s Emilem Leichnerem. Skutečně reprezentačním albem z té doby je filharmonický komplet symfonií Johanna Brahmsa, klavírních koncertů (s Ivanem Moravcem) a výběr jeho dalších orchestrálních skladeb. Po Karlu Ančerlovi (tomu politická situace na konci 60. let nedovolila jeho projekt dokončit) došlo u filharmonie k jakési „brahmsovské přestávce“ - Václav Neumann se Brahmssem systematicky nezabýval - byl to právě Jiří Bělohlávek, který se k této vrcholné kapitole světového romantismu po letech v tomto svém prvním šéfovském období vrátil. Je velká škoda, že ani tento jeho soubor nebyl dokončen a plně doceněn (chybějí houslový koncert a dvojkonzert). Oproti výtečnému a těžko překonatelnému Ančerlovi je Bělohlávkův Brahms o poznání lyričtější než mužný, zvukově malebný, technicky perfektně důsledný. V podobném slova smyslu lze hovořit o nahrávce Dvořákovy Novosvětské a Karnevalu na samém sklonku roku 1989. To již bylo jasné, že se jedná nahrávku budoucího šéfa.

Změna v čele České filharmonie se udála v náladě politického uvolnění počátků let devadesátých. Jiří Bělohlávek se ujal své funkce se vši svou zodpovědností a ctižádostí. Byl veřejností považován za ideálního nástupce odcházejícího Václava Neumanna. Hned v roce 1990 natočil již zmíněnou Mou vlast a velmi brzy se filharmonie vymanila z předepsané exkluzivity u Supraphonu. Tehdy ještě mladá firma Chandos nezaváhala a

zahájila s ní velmi intenzivní spolupráci. V krátké době vznikl velmi sympatický archiv, který lze přirovnat k současnému edičnímu projektu firmy Decca. Chandos však měl určitý handicap v podobě nahrávacího prostoru. V Rudolfinu v té době probíhala generální rekonstrukce a bylo na několik let uzavřeno. Smetanova síň, kam se Česká filharmonie dočasně přemístila, jako nahrávací prostor nevyhovovala. A tak se firma rozhodla pro rovněž ne zcela ideální, nicméně celkem přijatelný Španělský sál Pražského hradu. Tyto nahrávky jsou velmi zajímavé (například skladby Bohuslava Martinů, Leoše Janáčka a Josefa Suka, Stabat Mater Antonína Dvořáka) a odrážejí uměleckou úroveň orchestru a do značné míry charakterizují i profil jeho šéfa, který získával stále více svůj příznačný charakter v podobě dokonale propracovaných partitur, spíše lyricky pojatých než výrazově diferencovaných. Kázeň a dokonalá promyšlenost každého detailu se staly do budoucna jedním ze základních atributů interpretačních zásad Jiřího Bělohlávky. Nahrávky České filharmonie, Symfonického orchestru hl. m. Prahy FOK a do jisté míry i záhy vzniklé nové Pražské komorní filharmonie (1994) těšily posluchače dokonalou kázní, což dávalo pocit jakési jistoty a definitivy. Mělo to svá veliká pozitiva, ale objevily se i diskuse. Tak například došlo k tomu, že u oceněné a velmi chválené, zvukově dokonalé Voříškově Symfonie D dur s PKF postrádal leckdo onu strhující výbušnost, jakou má v sobě mnohem starší snímky Pražského komorního orchestru či ještě starší Karla Ančerla s Českou filharmonií. Naprosto bez diskuse však je možno posuzovat dramaturgii celého Bělohlávkyho archivu. Kromě již jmenovaných základních titulů naší a světové tvorby je úctyhodně zastoupena rovněž tvorba novodobá, zvláště českých autorů (jmenujme za všechny Klementa i Milana Slavické, Vladimíra Sommera, Viktora Kalabise, Jana Hanuše, Jaroslava Krčka, z mladších Lukáše Hurníka ad.)

Dosavadní nahrávky Pražské komorní filharmonie (dnes PKF-Prague Philharmonia) vytvářejí jednu zvláštní kapitolu a v oblasti repertoáru komorních orchestrů se co do kvantity blíží starší fonotéce Pražského komorního orchestru. Ten získal své velké renomé díky absenci dirigenta a tím i specifickému komornímu interpretačnímu stylu. PKF dokázala, že tato rarita rozhodně nemusí být výhodou. Dirigentské osobnosti (Jiřího Bělohlávky, po jeho odchodu pak Jakuba Hruší) jsou z jejich nahrávek (zpočátku točila pro novou firmu Clarton, později pro Supraphon) patrné a přispívají k jejich větší osobitosti a umělecké nápaditosti. Jiří Bělohlávka se i v případě tohoto mladého tělesa soustředil na hudbu spíše novější. Hudba klasicismu se ostatně začala čím dál více (barokní tvorba téměř výhradně) hrát se zásadami autentické interpretace. Tím osobitěji vypracoval Jiří Bělohlávka partitury z doby romantismu, zvláště pak českého, včetně základních titulů (serenády a suity Dvořáka, Suka, Nováka), která zazářily novou svěžestí a sympatickým komorním soundem. Bělohlávkyho dramaturgie PKF byla vekou měrou netradiční a tím velmi přínosná (vzpomeňme na světovou tvorbu na přelomu století, hudbu terezínských autorů ad.).

Rozchod Jiřího Bělohlávky s Českou filharmonií na počátku 90. let neprobíhal v oboustranně příznivém období. K takovýmto situacím dochází často a v mnoha případech je vzájemné odloučení definitivní. Je úctyhodné a historicky významné, že v tomto případě se to nestalo. Ač filharmonie pracovala pod taktovkami střídajících se šéfů, Jiřího Bělohlávky měla vždy latentně nablízku, zvala jej na koncerty doma i v zahraničí a on bez zášti a s velkorysostí sobě vlastní se k ní vracel. Zahraniční agenti, ale i vydavatelé zvukových záznamů věděli, že v případě České filharmonie při nahrávkách například české tvorby ideálního výsledku docílí s dirigentem, kterému je tato tvorba bytostně nejbližší, tedy s českým umělcem. A spojení Jiřího Bělohlávky a České filharmonie bylo považováno i v dobách jeho oficiálního odloučení za ideální. Proto vznikla poměrně početná řada společných nahrávek i v období do jeho druhého návratu. Především spolu pro Supraphon roztočili komplet symfonií Bohuslava Martinů. Velmi přísná kritičnost

dirigenta byla příčinou, proč k vydání snímků 1. a 2. symfonie nedal z uměleckých důvodů souhlas. Naštěstí se zdá, že dokončení díky novým nahrávkám bude možné. Kde však vznikl komplet symfonií Bohuslava Martinů zcela bez problémů a s pozoruhodným úspěchem, byl Londýn. V BBC Symphony Orchestra působil Jiří Bělohlávek od 90. let jako hostující dirigent, v letech 2006-12 pak završil toto své londýnské období šéfovským postem. Ten samozřejmě představoval i nahrávání. Mezi snímky pořízenými v BBC nacházíme i některé tituly české hudby, např. skladby Josefa Suka, avšak vrcholným počinem je zmíněný martinůvský cyklus. Je zajímavé sledovat, jak bělohlávkovsky osobitý je tento snímek, ač zvuk tohoto skvělého a flexibilního tělesa má spíše kosmopolitní charakter, díky němuž je považováno za pohotového interpreta jakékoliv hudební literatury. Pravda, nacházíme zde menší i větší nuance - to lze koneckonců konfrontovat se snímky týchž skladeb v podání ČF. Její zvuk je měkčí, místy líbeznější, asi bližší martinůvskému lyrismu, možná místy na úkor větší dynamičnosti. Orchestr BBC nás přesvědčuje větší razancí, úderností, byť Bělohlávkem velmi hlídanou. Máme podobný pocit, konfrontujeme-li sukovské nahrávky Bělohlávkova anglického „předchůdce“ Libora Peška - filharmonické s liverpoolskými. Nebyl to ale jen Martinů, které Jiří Bělohlávek natočil s BBC Symphony Orchestra. Patří sem řada nahrávek pořízených live z koncertů - velký propagátor i méně známější české tvorby na světových pódii například inicioval nahrávku houslových koncertů Josefa Bohuslava Foerster s Ivanem Ženatým. Zcela nepřehlédnutelnou řadu tvoří záznamy z koncertních provedení českých oper s českými sólisty, anglickými sbory a orchestrem BBC v Barbican Centre, které zaznamenala BBC a vydala pod svým labellem či v koprodukcí s jinými firmami - Prodané nevěsty (Harmonia Mundi), Výletů páně Broučkových (Deutsche Grammophon), Dalibora (BBC-Onyx).

Vraťme se však ještě krátce do minulosti. Pohlédneme-li na žeň dalších nahrávek Jiřího Bělohlávka s Českou filharmonií z dob, kdy každý šel svou cestou, nemůžeme přehlédnout vrcholně zajímavý snímek, který ovšem nenabízí žádné komerční vydavatelství. Jde o komplet, respektive pro koncert redukováný komplet Dvořákova oratoria Svatá Ludmila - zvukový záznam provedení na Pražském jaru v Roce české hudby 2004, o který se postaral sám festival. Tehdy šlo o počín reprezentativní co do interpretační, ale i společenské úrovně. Umělecká laťka je vysoká. Skvělý je především Pražský filharmonický sbor, ze sólistů nejvyšší parametry splňují zvláště dámy - Eva Urbanová v titulní roli a Bernarda Fink v úloze Svatavy, zatímco obsazení závažné role Bořivoje Stanislavem Matisem je vážnější píhou na kráse (zřejmě z důvodu sólistovy indispozice). Přesto se jedná o snímek výjimečný, do budoucna jistě historický. Dodejme ještě, že tato Svatá Ludmila se přiřadila k starším živým nahrávkám Bělohlávkových Dvořákových celovečerních děl - ty pořídil s FOKem a jedná se o Stabat Mater a Svatební košile. Jaká škoda, že už nedošlo k nahrávce Requiem plánované letos v rámci festivalu Dvořákova Praha! Mohli jsme se chlubit dalším dvořákovským kompletem s jedním dirigentem.

Je těžké vybírat z obrovského množství Bělohlávkovy diskografie další dominanty. Mohly by jimi být například závažná díla novodobá, zvláště české provenience, bezpočet nahrávek s instrumentálními sólisty, kteří měli v Jiřím Bělohlávkovi vždy skvělou oporu. Čteme jména jako Ivan Moravec, Rudolf Firkušný, Justus Franz, Gerhard Oppitz, Václav Hudeček, který natočil před lety s Bělohlávkem základní houslovou koncertantní literaturu, či Dagmar Pecková, Radek Baborák, Ludmila Peterková, z poslední doby Josef Špaček a mnoho dalších).

Už před řadou let získal Jiří Bělohlávek světové renomé, v BBC je završil a po svém filharmonickém návratu upevnil. Díky němu se podařilo České filharmonii vstoupit do

spolupráce s etablovanou světovou firmou Decca. Cesty k tomu nikdy nejsou jednoduché a vyžadují mnohaleté úsilí. Dlouhou řadu let jsme sledovali ediční počiny renomovaných firem se základními díly českého repertoáru, které pořizovaly s orchestry a umělci světových jmen. Cítili jsme určitou lítost, protože mnoho z nich se nevyrovnalo osobnostem a ansámbly naší domácí koncertní scény. Díky Jiřímu Bělohlávkovi a jeho České filharmonii došlo k obratu. Vznikla řada nových nahrávek a Jiří Bělohlávek se stal pro renomovanou firmu a především pro její posluchače po celém světě garantem stylovosti a autentičnosti. Chceme věřit, že tento jedinečný odkaz Jiřího Bělohlávka bude do budoucna nadále rozvíjen!

Bohuslav Víték (2017)

---

*

Tento záznam festivalové Mé vlasti s Jiřím Bělohlávkem z roku 2014 u firmy Decca skutečně vyšel – brzy po napsání tohoto textu. Vyšla zde řada dalších titulů a konečně i album, jež korunuje Bělohlávkův odkaz na hudebních nosičích – komplet všech symfonií a koncertů Antonína Dvořáka.